

Peter Bogerd – een korte schets van zijn leven

Peter Bogerd is geboren op 21 juni 1906 in Sliedrecht. Zijn ouders zijn Peter Bogerd (sr.) en Alida Maria den Burger. Peter is de achtste van negen kinderen, maar de oudste broer sterft een maand na de geboorte en een zus komt doodgeboren ter wereld. Vandaar dat hij beiden nooit gekend heeft. Begin december 1914 overlijdt zijn broer Jorinus en nog geen anderhalve maand later ook broer Georgienus. Vanaf zijn achtste groeit hij dan op in het gezin met de vier andere kinderen: Wouter, Cornelis, Alida en Leendert.¹ (Foto rechts: Peter in het midden)

Peters leven begint op een woonark in Sliedrecht. Daarna volgen nog vijf andere woningen in dat dorp, de laatste op het adres Oosterbrugstraat 11. Hij start met werken als bakker en broodslijter in de winkel van zijn vader aan de Rivierdijk in Sliedrecht.² (Foto links: Kolenboer voor bakkerij Bogerd³)

Kijkend naar wat Peter in zijn leven doet, kan je hem wel ondernemend noemen. Zo vaart hij begin 1927, als 20-jarige, mee als 'handelsreiziger' op een schip dat in ieder geval Curaçao als bestemming heeft.⁴ (Foto rechts: Peter middenonder)

Peter trouwt 4 juni 1929 in het nabijgelegen dorp Papendrecht met Pietertje Adriana Nederlof. Zij is geboren op 8 februari 1906, dochter van Leendert Nederlof en Janna van den Heuvel, het oudste kind uit een gezin met zeven kinderen. 15 oktober 1929 is de geboortedag van hun eerste dochter: Alida ('Ali'). Janna ('Jannie', 14 januari 1931), Peter ('Piet', 27 februari 1932) en Georgina ('Ger', 2 december 1935) volgen. Het groeiende gezin verhuist in 1937 een aantal keren. Op 15 februari vanuit Sliedrecht naar de Korenbrugstraat 5 in Gorinchem en op 25 maart naar de Goedestraat 139 in Utrecht. Tenslotte nemen ze op 4 juni hun intrek in de Kapelstraat 106. Dit adres is de geboorteplek van Adrianus ('Adrie', 22 augustus 1937). Peter verdient een deel van zijn leven de kost als machinebankwerker. Waarschijnlijk is dit in deze periode.⁵

Nederland dacht zich afzijdig te kunnen houden van de oorlog, maar op 10 mei 1940 valt Duitsland binnen.

Tegen vier uur 's ochtends klinken de geluiden van vliegtuigen en het afweergeschut van Utrecht. De maatregelen die de Duitsers gedurende het eerste halfjaar invoeren houden vooral beperkingen voor Joden in. Lang niet alle andere Nederlanders hebben dit in de gaten aangezien deze bevolkingsgroep vooral onderling contact heeft en de maatregelen niet openbaar aangekondigd zijn. In Utrecht woonden toen in verhouding weinig Joden en er bestond ook geen echte Jodenwijk zoals in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam.⁶ Maar Peter en zijn gezin krijgen wel zijdelings met de maatregelen voor hen te maken. Klaartje is hun vaste kapster en werkt in de salon aan het eind van de straat om de hoek. Tot ze ineens verdwenen is. In een boekje, tientallen jaren later uitgegeven, stond haar verhaal. Samen met een andere Joodse vrouw is ze naar Limburg gereisd waar ze les gaf aan een klasje Joodse kinderen. Toen de Duitsers de kinderen kwamen halen konden ze het niet over hun hart verkrijgen hen alleen te laten gaan. Het werd hun laatste reis met als bestemming een concentratiekamp in Duitsland.⁷

En mogelijk heeft het gezin ook geweten van de Joodse internist Van Lier met zijn gezin, die vlakbij in de Biltstraat woonden en vanuit angst voor wat zou komen zelfmoord pleegden.⁸

Ondanks de Duitse bezetting, met de bijbehorende gevolgen, gaat het leven door. Het gezin verhuist op 21 juni 1940 voor een laatste keer; naar de Kapelstraat 108a. Dit is een kleine gezinswoning die met het naastgelegen huis in een soort hofje ligt, direct achter hun oude adres. Er verschijnen van 19 juli 1940 tot en met 31 mei 1944 diverse advertenties van Peter in het Utrechts Nieuwsblad. Het merendeel daarvan gaat over het kopen en verkopen van onder andere auto's, machines, motoren, gereedschappen, ijzer en kermisattracties met de vermelding dat Peter makelaar en beëdigd taxateur is. Ook staan er oproepen tussen voor een garage/pakhuis en een paar keer is werk aangeboden voor bijvoorbeeld een timmerman, schilder en een 'net jongmensch voor attractiebedrijf'.⁹

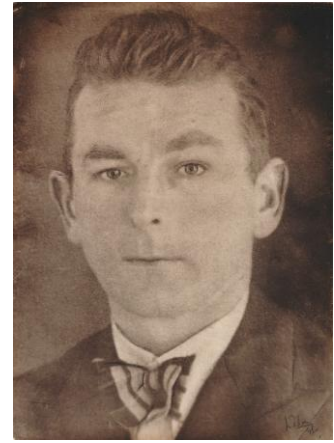

Alleen in de periode van 7 juli tot eind oktober 1943 ontbreken er advertenties. Dan is Peter voor Warmte N.V., gevestigd in de Mierlostraat in Amsterdam, vrijwillig aan het werk als machinebankwerker in de omgeving van Leningrad (toen Duits grondgebied). Na zijn verlof keert hij niet terug.

Op 22 januari 1942 vindt nogmaals uitbreiding van het gezin plaats met de geboorte van zoon Leendert ('Leentje'). En tot slot volgt het laatste kind Willem ('Wim') op 29 februari 1944. In de zomer van 1944 krijgt Leendert een ziekte, waarschijnlijk difterie. Hij overleeft dit niet en overlijdt op 26 juli.

In opdracht van de Nederlandse regering vanuit Londen begint op 17 september 1944 de Algemene Spoorwegstaking, waardoor het transport enkele weken stil te liggen. Als vergeldingsmaatregel blokkeren de Duitsers zes weken lang de toevoer van voedsel naar het westen van het land. Door de bevrijding van Zuid-Limburg die tegelijk plaatsvindt komt er ook geen steenkool meer Duits bezet gebied binnen.¹⁰ De twee oudste dochters, Ali en Jannie, lopen in deze hongerwinter met een handkar van Utrecht helemaal naar Ruurlo in de Achterhoek. Op zoek naar voedsel en brandstof. Als er in de Zutphense hoven vliegtuigen over komen, duiken ze in een greppel, bang om neergeschoten te worden.¹¹

Ondertussen groeit het verzet. Met name vanaf 1943 vanwege het toenemend aantal maatregelen voor alle inwoners. Het verzet richt zich op drie pijlers; het helpen van onderduikers, het doorgeven van inlichtingen op militair gebied en later ook het opzetten van landelijke organen om het verzet beter te organiseren.¹² Van 1940 tot 1943 zijn er grootschalige arrestaties van Joden, maar in 1944 vinden er ook razzia's plaats om alle Nederlandse mannen – vooral tussen de 17 en 40 jaar – aan het front en op andere plekken voor Duitsland aan het werk te zetten. De razzia van Rotterdam op 10 en 11 november 1944 is de grootste in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Van de opgepakte mannen vertrekken er circa 20.000 te voet richting Utrecht om vanaf daar naar hun eindbestemming te gaan.¹³

Dat najaar komt Peter in contact met de kwartiercommandant van de Binnenlandse Strijdkrachten in Tuinwijk, Utrecht. Hij besluit mee te helpen met het verzet.¹⁴ Op nog geen 10 minuten lopen van zijn huis, aan de Kruisstraat, bevindt zich concertgebouw Tivoli. Van 28 oktober 1944 tot de bevrijding staat de exploitatie stil omdat het gebouw door de Duitsers gevorderd is. Zij gebruiken dit onder meer als onderkomen voor Nederlandse gevangenen, waaronder een groot deel van de Rotterdammers, die hun transport naar Duitsland moeten afwachten.¹⁵ Peter bevrijdt samen met zijn achterbuurman van de Kleine Singel 29 honderden Rotterdamse en andere jongemannen. Hij zorgt voor tijdelijke onderduikadressen en voor voedsel. Daarna organiseert hij eveneens transport naar hun woonplaatsen.¹⁶

Ook oudste dochter Ali helpt mee. Ze is net 15 jaar en oud genoeg om er een vriendje op na te houden. Als er een rij jongemannen staat te wachten om met de trein naar Duitsland te gaan, haakt ze bij één van hen in alsof ze elkaar al tijden kennen en wandelen dan samen weg. Op die manier lukt het meerdere mannen te helpen ontsnappen. Zoals ze jaren later vertelt is het 'doodeng, maar dat deed je gewoon'.¹⁷

Extra spannend is dat niet iedereen 'goed' is in de oorlog. Zo is de man van Pietertjes zus NSB'er. Andere mogelijkheden zijn dat tussen de door Peter geholpen personen uit Rotterdam een provocateur gezeten heeft die hem verraadde of dat opgepakte buurtbewoners zijn naam genoemd hebben. Wat de aanleiding ook is, op vrijdagavond 8 december 1944 staat de geheime feldpolizei van Utrecht voor de deur. Net daarvoor hebben ongeveer vier Duitse manschappen een aantal huiszoekingen in de omgeving gedaan en enkele mensen gearresteerd. De feldpolizeiinspektor is inmiddels met nog twee manschappen aangekomen en gezamenlijk gaan zij naar de Kapelstraat 108a om ook hier huiszoeking te doen. De inspektor hoort na het aanbellen de kinderen om hun vader roepen. Het duurt ongeveer vijf minuten voordat Pietertje de deur open doet en hem binnen laat. Zij vertelt dat Peter al een paar dagen niet thuis geweest is. Ook dochter Ali is hierbij aanwezig en ze proberen hem aan de praat te houden in de wetenschap dat Peter via het dak aan de achterzijde wil ontsnappen. Maar dat plan lukt niet. De

manschappen die buiten het huis omsingeld hebben zien hem, beginnen te roepen en één van hen schiet met een machinepistool. Ongeveer negen kogels raken doel. Binnen zijn de schoten ook te horen. De inspektor doorzoekt daarop snel de woning. Hij treft een open dakraam aan, een bed dat nog aan twee kanten warm is en hoort gekreun van het dak. Als duidelijk wordt dat Peter niet eenvoudig van het dak gehaald kan worden, gaat de inspektor weg om een brandweerauto met ladder en een arts te halen. In de relatieve rust gaat Ali naar boven en kijkt ze voorzichtig door het raam. Haar vader ligt vlakbij en fluistert dat hij een jas nodig heeft. Die reikt Ali hem aan. Hij heeft het koud; het is een winterse nacht met ijzel, regen en sneeuw.

Pas na enige uren mag één van de kinderen huisarts Nieuwenhuizen halen. Peter, die beseft dat ontsnappen niet meer lukt, laat zich weer door het dakraam naar binnen vallen, waar de feldpolizei hem op wacht. Als de inspektor arriveert met de ingeschakelde hulp verbindt de arts Peters wonden en de brandweerlieden halen hem met de brancard van het bed naar buiten. Kort daarna komt de huisarts aan en ziet hoe ze hem wegvoeren: vastgebonden op een ladder van een brandweerauto, gevolgd door een kleine personenauto met schreeuwende Duitsers. Ze brengen Peter naar een Duits hospitaal waar hij wordt geopereerd.¹⁸ Na enkele dagen heeft de inspektor hem verhoord. Peter bekent alle hem ten laste gelegde feiten, namelijk het verboden bezit van vuurwapens en illegale voorwerpen.¹⁹

Peter verblijft tot 22 of 23 december²⁰ in het Duitse hospitaal waar niemand, ook de huisarts, hem niet mag bezoeken. De huisarts doet nog een aantal pogingen en krijgt telkens te horen 'es geht ihm gut'. Hij mag Peter pas zien als hij is overleden. Peter ligt naakt in een grof houten kist, is extreem vermagerd en de armen, borst en buik zijn op een aantal plekken bedekt met gaasplukken en leukoplast. De kist heeft het opschrift 'terr...' met enige krabbels en de begeleidende Duitser noemt hem eveneens terrorist. De huisarts trekt de conclusie dat Peter als zodanig ook behandeld is.

Peter is op 29 december 1944 begraven op Kerkhof Soestbergen in Utrecht. Pas na de oorlog krijgt hij meer brede erkenning voor zijn inzet. Zo stuurt koningin Wilhelmina op 30 juli 1946 een brief aan weduwe Pietertje waarin ze onder andere schrijft "Bij dit zware verlies kom ik u mijn hartelijke deelneming betuigen. Onze vrijheid werd ook door zijn offer verkregen." En na het verstrijken van de huurtermijn voor het graf stelt de Oorlogsgravenstichting voor Peter te herbegraven op erebegraafplaats Loenen. Dat gebeurt ook op 8 mei 1956. Nog jaarlijks bezoeken familieleden daar zijn graf (nummer E342).²¹ Tot slot is op 21 december 2022 ter nagedachtenis vlakbij de toenmalige Kapelstraat 108a (het huis zelf staat er niet meer) een Stolpersteine gelegd.²²

Versie 7 september 2025

Geschreven door Dorien Bogerd, dorien.bogerd@hotmail.com

Dank aan Ron en Ellis Bogerd voor het vinden van een groot deel van de informatie.

Bronnen en opmerkingen

- ¹ stamboonderzoek Ron (kleinzoon Peter) en Ellis Bogerd: <https://www.bogerd.me>, stamboonderzoek Adrie Bogerd (zoon Peter, alleen papieren exemplaar) en <https://www.wiewaswie.nl>
- ² Uittreksel, wellicht bevolkingsregister gemeente Utrecht.
- ³ Historische vereniging Sliedrecht <https://www.historie-sliedrecht.nl/dijk/Wijk%20A%20deelkaart%205.html>
- ⁴ Gezinskaart Peter Bogerd Sliedrecht
- ⁵ In het uittreksel bevolkingsregister Utrecht staat dat Peter bakker, machinebankwerker en makelaar was.
- ⁶ Spaans - van der Bijl, T. Utrecht in verzet 1940-1945. Drukkerij Elinkwijk b.v. te Utrecht. Blz. 33 (blz. 61 – 1^e illegale blad), blz. 82
- ⁷ Dorien Bogerd (kleindochter Peter) in gesprek met Ali Bogerd (dochter Peter), 27 oktober 2018.
- ⁸ Spaans - van der Bijl, T. Utrecht in verzet 1940-1945. Drukkerij Elinkwijk b.v. te Utrecht. Blz. 33 (blz. 61 – 1^e illegale blad), blz. 83
- ⁹ Overzicht advertenties Utrechts Nieuwsblad door Ron (kleinzoon Peter) en Ellis Bogerd.
- ¹⁰ Wikipedia pagina 'Hongerwinter'. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Hongerwinter>
- ¹¹ Dorien Bogerd (kleinsdochter Peter) in gesprek met Ali Bogerd (dochter Peter), 27 oktober 2018.
- ¹² Spaans - van der Bijl, T. Utrecht in verzet 1940-1945. Drukkerij Elinkwijk b.v. te Utrecht. Blz. 33 (blz. 61 – 1^e illegale blad), blz. 195
- ¹³ <https://oorlogsverhalen.com/themas/razzias>
- ¹⁴ Peter is niet opgenomen op een lijst van een verzetsgroep. Dit wordt ook geconcludeerd op blz. 37 van het boek De gevallen in de forten van Utrecht 1942-1945 van A.M. Overwater.
- ¹⁵ Het Utrechts archief. Geschiedenis van Tivoli.
<https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mizig=210&miadt=39&miaet=1&micode=774&minr=2621870&miview=inv2>
- ¹⁶ Rapport Stichting 1940-1945, incl. proces-verbaal inzake de dood van P. Bogerd van februari 1949.
- ¹⁷ Dorien Bogerd (kleinsdochter Peter) in gesprek met Ali Bogerd (dochter Peter), oktober 2018.
- ¹⁸ In het proces-verbaal van het rapport stichting 1940-1945 is als hospitaal de Duitse Luftwaffenlazarett in het academisch ziekenhuis genoemd. Dr. Nieuwenhuizen heeft het in zijn brief over het Sint Anthonius Gasthuis.
- ¹⁹ Rapport Stichting 1940-1945, incl. proces-verbaal inzake de dood van P. Bogerd van februari 1949 en incl. brief dr. Nieuwenhuizen & Dorien Bogerd in gesprek met Ali Bogerd, 27 oktober 2018.
- ²⁰ In het proces-verbaal van het rapport stichting 1940-1945 en in de brief van dr. Nieuwenhuizen is de datum 22 december genoemd. Op andere documenten zoals bij de aangifte overlijden, in het uittreksel (bevolkingsregister) gemeente Utrecht en de opgave erelijst gevallen en de grafsteen is de datum 23 december aangehouden.
- ²¹ https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.19.255.01/invnr/16409A/file/NL-HaNA_2.19.255.01_16409A_0001
- ²² Initiatiefnemer is kleinzoon Ron Bogerd. Voor meer informatie zie <https://stichting-stolpersteine.nl>